

ӘОЖ 371.3:808.53

КӘСІБИ БІЛІМ БЕРУДЕ ОҚЫТУДЫҢ ДАУЛАСУ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Сагиева Мадина

sagiyevamadina@mail.ru

«Шетел тілі: екі шетел тілі» кафедрасының 4 курс студентті,
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – А.М. Абдыхалыкова

Проблеманы жалпы түрде қою және оның маңызды ғылыми және практикалық міндеттерімен байланысы. Білім беру жүйесін дамытудың қазіргі кезеңінде екі аспектісі бар: білім беру – білік, құзыреттіліктерді меңгеруде стандартталған мазмұнның белгілі бір білім беру үрдісі мен нәтижесі ретінде; білім беру – тұлғаның дамуы мен қалыптасуының үздіксіз процесі ретінде: танымдық қабілеттердің, әлеуметтік және кәсіби маңызды қасиеттердің қажетті-мотивациялық және эмоционалды-ерік аясын қалыптастыру. Әлбетте, бұл екі стратегия өзара бір-бірін толықтырады, біріншісі мақсатқа бағытталған-жоспарланған нәтижелер (оқыту) болса, екіншісі мақсат-векторлар (оқыту, әлеуметтендіру, өзін-өзі маңыздандыру). Қазіргі заманғы білім беру мазмұнының коммуникативтік кеңістікті кеңейтуге, «бірге өмір сүруді үйрену» қабілетін алуға бағытталып (Ж. Делор), білім беру процесінің барлық субъектілерінің сыни ойлау дағдылары мен коммуникативті құзыреттілігін дамытуға ықпал ететін арнайы педагогикалық жағдайлар жасауды болжайды. Осы проблеманың аспектілері қаралған және автор негізделген соңғы зерттеулер мен жарияланымдарды талдау; жалпы проблеманың бұрын шешілмеген бөліктерін бөлу. Кәсіптік білім берудің дамыту қызметін іске асыру көбінесе инновациялық психологиялық-педагогикалық технологиялармен пайдаланылатын материалдармен анықталады. Инновациялық оқыту «шығармашылық қабілеттерін дамыту арқылы, сондай-ақ басқа адамдармен ынтымақтасу қабілеттерінің есебінен тұлғаның қоғамдағы тез келе жатқан өзгерістерге дайындығын құруға, беймәлім болашаққа дайындыққа бағытталған» ретінде анықталады. [1, 15 б.].

Инновациялық оқытудағы өзін-өзі дамыту, өзін-өзі білім алу қабілеті маманның жобаланған сапасына қарағанда маңызды болып келеді. Бұл контексте «білім беру» жаңа шындықтың бейнесін бірлесіп іздеу және жасау деп түсініледі.

А. Г. Казакованың зерттеуінде Инновациялық технологиялар біріншіден, студенттердің шығармашылық ойлауын дамытуға, өз бетінше білім алу дағдыларын қалыптастыруға ықпал ететін терең кәсіби мотивацияны қалыптастырушы, екіншіден, студенттердің белсенді ауызша сөйлеуін дамытуға ықпал ететін сабақтарда кері байланысты қамтамасыз етуші ретінде түсініледі. [2, 246 б.]

ЖОО-ның инновациялық әдістерінің критерийлері:

- ✓ ойлаудың рефлексивті түрінің болуы,
- ✓ іс-әрекеттің жаңа түрлерін жобалау қабілеті,

✓ белгісіздік жағдайында проблеманы топтық шешу кезінде өнімді коммуникация құра білу.

Инновациялық оқытудың маңызды міндеті – белсенділікке, бастамашылыққа, рефлексияға итермелейтін педагогикалық жағдайлар жасау және оқушылардың білім беру нәтижесіне қатысы бар екенін сезіндіру болып табылады. Педагогке білім беру кеңістігін табиғи, органикалық, тірі және дамушы жүйенің сапасы болатындай етіп құра білу маңызды.

Оқыту нәтижесін қандай да бір дәрежеде болжап айтылмайды: нәтиже ретінде, қалыптасатын білім мен біліктерді ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік болмыстың түрлі аспектілерімен қарым-қатынас жасауда белгілі бір деңгейін де қарастыруға болады. Психологиялық бір текті емес ұжым жағдайында шектеулі драматургияны білдіретін оқушыларды өмірлік мүдделер мен қажеттіліктер саласына шығаратын жағдайларды жасау қажеттілігі «Кәсіптік оқыту» практикасына стандартты емес тәсілдерді талап етеді.

Студенттің кәсіби ойлау түрін дамытуға ықпал ететін оқытудың инновациялық тәсілдерінің бірі дауласу-әдісі болып табылады. Ол студенттің рефлексивтік, аналитикалық, санагендік, креативтілік сияқты қасиеттері дамытуға көмектеседі.

«*Дауласу-әдісі*» ғылыми әдебиеттерде таным жолы және рационалды қызметті құру тәсілі ретінде, сондай-ақ қақтығыстағы деструктивті элементтерді азайту мен жанжалды әлеуметтік оң арнаға аудару мақсатында шындықты игеру ретінде түсіндіріледі [3, 15 б.].

Дауласу-әдісті педагогикалық коммуникацияда қолданудың әдіснамалық және әдістемелік мақсаттылығы қақтығыстың әлеуметтік феномен ретінде қасиеттерін түсінуіне сүйене отырып негіздеуге болады. Бұл әдісті талдау арқылы қазіргі заманғы зерттеулердің көмегімен (Н.Ф. Вишнякова[4], Р. М. Грановская[5], Н.В. Гришина[6], А. П. Егидес[7], А. Я. Кибанов[8], Б.И. Хасан[9], В. С. Шейнов [10] және т. б.) педагогикалық өзара әрекеттестегі қақтығыстарды басқарудың жалпы принциптерін қалыптастыруға мүмкіндік береді, олардың ішінде: *позитивті функционализм принципі* (жанжал өзгерістерді ынталандырады, тұлғаның шығармашылық әлеуетін ашуға ықпал етеді, тұлғаның өзін-өзі алмастыруына ықпал етеді); *жанжалды басқару принципі* (барабар тәсілде теріс салдарлар барынша азайтылуы мүмкін); *жанжалдың конструктивті салдарының мүдделілік принципі* (жанжалдың тәрбиелік мәнін көру қажеттілігі, оны жеке басының өсуі, тұлғаның адамгершілік дамуы, қатысушылардың әрқайсысы үшін оң тәжірибе алу үшін пайдалану мүмкіндігі).

Педагогикалық процесс туралы айтатын болсақ, көптеген зерттеушілер оны «жанжалдығымен» деп атап өтеді, өйткені педагогикалық процесс оның қатысушыларының рөлдік және позициялық асимметриясымен сипатталады. Жоғары білімді коммерцияландыру және консьюмеризациялау жағдайында жоғары оқу орны оқытушысының кәсіби құзыреттілігінің құрамдас бөлігі жанжалда психогигиена және стресстік тұрақтылық технологияларын меңгеру, сондай-ақ конфликтофобияның болмауы болып табылады.

Нарықтық қатынастарға және басқару формасы ретінде демократияландыруға көшу - конфликтофобия маман тұлғасының конфликтологиялық құзыреттілігін қалыптастыруға кедергі келтіретін фактор болып табылады деп болжайды. Басқарудың қазіргі заманғы ұйымдастыру мәдениеті жанжал ахуалының себептерін, жанжал жасаушы тараптардың себептерін талдау дағдысының болуын, сондай-ақ білім беру процесі субъектілеріндегі жанжал мінез-құлқының нормалары мен ережелерінің жиынтығын білдіретін жанжал мәдениетін қалыптастырусыз ой елемейді. Нормалардың бірі ретінде қақтығыстың құндылығы – тұлғааралық өзара әрекеттестегі проблемалар мен қайшылықтарды шешу құралы ретінде танылады.

Алынған ғылыми нәтижелерді толық негіздеумен зерттеудің негізгі материалын баяндау. Менің ойымызша, жоғары мектеп педагогы оқу сабақтарында студенттерге адам өмірінің сөзсіз бөлігі ретінде қақтығыс феноменін түсінуге мүмкіндік беретін жағдай жасауы қажет.

Қақтығыстар мен дауды тиімді басқару үшін, «жанжал – бұл тараптардың мақсаттарының қарама-қайшылығы немесе үйлесімсіздік қатері ретінде», «адамдар

жағдайдың объективті сипаттарының терминдарына ғана емес, оқиға бойынша сезімдер мен эмоциялар жағдайларының терминдарына жауап береді» дегенді түсіну маңызды. [10, 41 б] Студенттердің аналитикалық және рефлексивті іскерліктерін қалыптастыру даулы өзара іс-қимылды талдау, оның бастауы және мүмкін болатын конструктивті шешу тәсілдері арқылы мүмкін болады.

Дауласу-әдістің басты идеясы-қазіргі бар қарама-қайшы көзқарастарда, пікірлерде, оқыту мақсаттарында пайдалану немесе қақтығысты арандататын жағдайларды арнайы жасау.

Оларды құру үшін түрлі педагогикалық тактика қолданылады: Педагогикалық коммуникацияның этикалық нормаларының арнайы бұзылуы (сөзбен, интонациямен, қимылмен), адамның белгілі бір кемшілікпен тепе-теңдігі, бірлескен іс-әрекеттің теріс тәжірибесі туралы еске салу, нақты тұлғаның атына ирония келтіру, деструктивті сын және т.б. [11, 120б]

Педагогикалық коммуникация барысында коммуникативтік тепе-теңдіктің бұзылуы оқытушы тарапынан арнайы құрылған арандатушылық болып табылады. Бұл ретте педагогке студент жанжалдағы эмоциялық ден қою жағдайын аналитикалық деңгейге көшіруге және жағымсыз эмоцияларды жинақтамай, олардың пайда болу көздерін іздеуде оңтайлы мінез-құлық стратегиясын таңдауға жағдай жасау маңызды.

Бұл жерде оқытушының осындай *арандатушылық техникасын* қолдануда, оқытушы аудиторияға сенім білдіріп және ол референтті тұлға болып табылатын студенттер ұжымында қолайлы психологиялық ахуал жасалған жағдайда ғана мүмкін екендігін атап өту қажет.

Дауласу-әдісті қолдану мүмкіндігі іскерлік және тұлғааралық қарым-қатынас мәдениетімен, және коммуникативтік құзыреттілікті дамытуда пән мұғалімдері мен кәсіби коммуникацияның этикалық аспектілерімен байланысты әлеуметтік-гуманитарлық цикл пәндерін оқыту барысында өзекті болып отыр. Дауласу-әдісті қолдану кезінде дау-жанжал жағдайында анықталатын қайшылықтарға назар аударылады, бұл өз кезегінде оқу сабағының барысын айтарлықтай жандандыруға мүмкіндік береді. [12, с. 26]. Оқушы жанжалды табиғи әрекет ету жағдайына тап бола отырып, жанжалдасатын жақтардың себептерін талдауға, осындай жанжалды жағдайларда өзінің қабылдау және өзара іс-қимыл тәжірибесін, сондай-ақ осы жағдайды конструктивті шешудің ықтимал тәсілдерін құруға мүмкіндік алады.

Жанжалды өзектендіру табиғи түрде орын алады, "мұнда және қазір" жағдайында, жанжалдың нысаны мен түрі маңызды емес. Білім алушының практикалық және ойлау іс-әрекеті арасындағы алшақтықты бекіту, шекараларды және студенттің конфликтологиялық құзыреттілік деңгейін тану конфликт-әдісті қолдану арқылы оқыту процесінің негізгі міндеті болып табылады. Жанжалда әрекет етудің үйреншікті тәсілдерін түзете отырып, оқушы өзінің ойлау үлгілерін, эмоционалды реакцияларды және жанжалдағы мінез-құлық стереотиптерін жеңеді.

Дауласу-әдісті қолдану оқытудың іс-әрекеттік сипатын қамтамасыз етеді, когнитивті және эмоционалды-ерік процестерін жандандыруға мүмкіндік береді, студенттерде коммуникативтік, рефлексивті және аналитикалық біліктерді дамытады, ұжымдық өзара іс-қимыл дағдыларын қалыптастыруға ықпал етеді.

Дауласу-әдісті енгізудің принципті маңызды элементі болып педагогтің білім беру жағдайына өзара іс-қимылдың толыққанды қатысушысы ретінде тартылуы болып табылады, бұл ретте туындаған мәселе ол үшін нақты болып табылады және ол оны оқушылармен тең дәрежеде шешуге тура келеді, осылайша өзі үшін жаңа білімді ашады. Ол үшін гуманитарлық білім беру практикасының принциптерін сақтау қажет: жаңа тұрмыс тәжірибесін алуға қамқорлық жасау және оны трансляциялау; екі тарап үшін жобаланатын белгісіз жағдайда (педагог және білім алушы) өзара іс – қимыл жасау; бірегей, "авторлық" білімді продукциялау; альтернативность - жартылай білім берудің көп аспектілігі және көп позициялылығы; "техник" жоқтығы және әрбір жағдайда тәсілдің бірегейлігін тану; білім беру ұйымдастырушысының өзіне орталықтандырудың болмауы ретінде; "резонанс"

принципі қазіргі нақты іс-әрекетте өткен және болашақ тәжірибені немесе оның фрагменттерін өзектендіруге мүмкіндік береді [13, б.97].

Оқытудың инновациялық тәсілі ретінде дауласу-әдісін қолдану педагогтың жеке тұлғалық позициясын және оқу жағдайындағы рөлін өзгертумен бірге басқарудың жаңа түрін меңгеруін болжайды.

Дауласу-әдісті қолдануда педагогтың оқушылармен өзара іс-қимылына, педагогтың нақты коммуникативтік шеберлігіне маңызды мән беріледі. Конфликт-әдіс арқылы студенттердің рефлексивті іскерлігін дамыту үшін оңтайлы жағдайлар педагогикалық фасилитацияны қамтамасыз етеді, онда білім беру өнімділігін және кәсіби-педагогикалық процесс субъектілерінің дамуын олардың ерекше қарым-қатынас стилі мен педагог тұлғасының есебінен күшейту түсініледі [14, б. 74]. Фасилитация феномені, егер педагог: білім алушылар үшін беделді, референттік болып танылған болса; білім алушыларға деген өзінің көзқарасын оңай жеткізсе және өзін-өзі көрсету техникасы мен тәсілдерін меңгерген болса; қарама-қарсы пікірлерге және тәуелсіз мінез-құлыққа төзімділік танытса пайда болады. Білім беру процесі субъектілерінің қарым-қатынасын гуманизациялауды педагогикалық қызметтің бір мағынасы болып таңдаған Педагог, өзінің жағдайы мен коммуникативтік мәртебесімен икемді түрде түрлендіре біліп, жеке тұлғааралық өзара әрекеттестікті ауыстыра білуі тиіс [15, 107 б.].

Студенттерді кәсіптік оқыту үдерісіне жеке тәжірибені өзектілендіруге және жанжалды әрекеттестікте үйреншікті стереотиптік мінез-құлық реакцияларын бұзуға негізделген оқытудың инновациялық технологияларын енгізуде ЖОО оқытушысынан когнитивті, эмоциялық, мінез-құлық икемділігін, фасилитациялық қарым-қатынас технологияларын меңгеруді талап етеді.

Пайдалынылған әдебиеттер тізімі

1. Сорокина Н.Д. Управление новациями в вузах (социологический анализ): Научная монография/Н.Д. Сорокина – М.: Канон” РООИ “Реабилитация”, 2009. - 255 с.
2. Казакова А.Г. Педагогика профессионального образования: Монография. -М.:Экон-Информ, 2007. - 551 с.
3. Цой Л. Н. Практическая конфликтология / Л. Н. Цой. – М.: Социол. шк. конфликтологии, 2005. – 233 с.4.
4. Вишнякова Н.Ф. Конфликтология. Минск: Новый курс. 2010.- 256с.
5. Грановская Р.М. Конфликт и творчество в зеркале психологии. М.: Генезис, 2002.-573 с.
6. Гришина Н.В. Психология конфликта. 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. - 544 с.
7. Егидес А.П. Психология конфликта: учеб.пособие / А.П. Егидес. М.: Московская финансово-промышленная академия, 2011.- 320с.
8. Кибанов А.Я. Конфликтология. Учебное пособие. М.:НИЦ-ИНФРА, 2012. - 301 с.
9. Хасан Б.И. Психотехника конфликта и конфлик- тологическая компетентность. Красноярск: Красноярский государственный университет, 1996.- 157 с.
10. Шейнов В.П. Управление конфликтами. - СПб: Питер, 2014. - 576 с.
11. Сысоева Е.Ю. Интерактивные технологии обучения в системе повышения квалификации педагогов / Образование и наука: современные тренды: коллектив- ная монография /гл.ред. О.Н. Широков.- Чебоксары: ЦНС «Интерактив плюс», 2016. -№ 1. - 216 с. - С.113- 133.
12. Васильев Н.Н. Тренинг преодоления конфликтов. – Спб.: Речь, 2008.-170
13. Гуманитарные технологии преподавания в высшей школе: учеб-метод. пособие / кол. авторов под ред. Т. В. Черниковой - М.: Планета, 2011.-496 с.
14. Зеер Э.Ф. профессионального петентностный подход: Учебное пособие. - М.: Мос- ковский психолого-социальный институт, 2005. - 216 с.

15. Сысоева Е.Ю. Развитие коммуникативной компетенции преподавателя вуза в системе повышения квалификации//Современные проблемы (электронный научный журнал) № 11 (67), 2016. С.102-112.